

***Berliner Turfantexte* Dizisinin Uygurca Kitapları (2000-2015 Yılları Arası)**

*Mehmet ÖLMEZ**

Alman Turfan seferleri sırasında bulunan Uygurca metinlerin ele alındığı, W. Bang'ın başlattığı *Türkische Turfantexte* dizisi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yavaşlamış, savaş sonrasında seriden üç kitap çıktıktan sonra da durmuştur. Bunda en büyük etken belki de Almanya'nın ikiye ayrılmış olmasıdır. 1960 yıllarının sonuna doğru Gy. Hazai'nin girişimiyle Alman Demokratik Cumhuriyeti'ndeki (= ADC) Turfan metinlerinin yayımları için hazırlıklar başlamış ve 1970 itibariyle serinin ilk kitabı yayımlanmıştır. Söz konusu seriden 1970-2015 yılları arasında, 45 yıllık sürede 35 kitap çıkmıştır. Bu 35 kitabın çoğunluğu Turfan ve çevresinde bulunan Eski Uygurca metinleri içerir. Diğer eserler Çince, Moğolca ve Soğdca metinlere aittir.

1990'a kadar çıkan 15 kitap ADC (DDR) yayını olarak, şu dizi altında çıkmıştır:

Akademie der Wissenschaften der DDR Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie. Schriften zur Geschichte und Kultur des alten Orients. Berliner Turfantexte

Serinin iki Almanya'nın birleşmesinden sonra çıkan ilk iki kitabı, 16 ve 17. ciltler sadece *Berliner Turfantexte* adı altında çıkmıştır. Sonraki yayınlar ise (bugüne kadar) Belçika'daki (Turnhout) Brepols Yayınevinin kitapları olarak çıkmaktadır.

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, olmez.mehmet@gmail.com

Berliner Turfantexte serisinde çıkan Uygurca eserler üzerine Türkiye’de ve yurt dışında çeşitli tanıtımlar yayımlandı. En son ayrıntılı Türkçe tanıtım, 18. kitap üzerine hocam T. Tekin’e aittir. Ben burada bu eserden sonraki eserleri çok kısa tanıtacağım. 2000 yılına kadarki yayınlar ve bunlara ait tanıtımların tam listesi *Bibliographie alttürkischer Studien* (Ausgewählt und chronologisch angeordnet von Volker ADAM, Jens Peter LAUT und Andreas WEISS. Nebst einem Anhang: *Alphabetisches Siglenverzeichnis zu Klaus Röhrborn: Uigurisches Wörterbuch, Lieferung 1-6 (1977-1998)*. Wiesbaden 2000) içerisinde yer almaktadır. Aşağıda, serideki kitapların tamamının adları yer almaktadır. Uygurca eserlerin ayrıca toplam sayfa sayıları da (metin ve faksimile) gösterilmiştir.

I Georg Hazai/Peter Zieme: *Fragmente der uigurischen Version des „Jin’gangjing mit den Gāthās des Meisters Fu“ nebst einem Anhang von Taijun Inokuchi*. 1971, 86 s., XL s. faksimile.

Burada ele alınan metin *Vajracchedika-sūtra*’ya dayanan, gerçekte Kanon’a bağlı olmayan, ancak Çin Kanon’unda yer alan bir kitaptır.

II Klaus Röhrborn: *Eine uigurische Totenmesse. Text, Übersetzung, Kommentar*. 1971, 64 s., LXIV faksimile.

Budist bir tövbe metnini ele alan bir çalışmadır. Metin daha sonrasında I. Warnke ve J. Wilkens (→ aşağısı, BT XXV) tarafından da ele alınmıştır.

III Semih Tezcan: *Das uigurische İnsadi-Sūtra*. 1974, 108 s., LXIX s. faksimile.

Hazırlayanın “İnsadi-Sūtra” adını verdiği metnin sonunda bir de *Sundarī* kız hikayesi yer almaktadır.

IV Werner Sundermann: *Mittelpersische und parthische kosmogonische und Parabeltexte der Manichäer mit einigen Bemerkungen zu Motiven der Parabeltexte von Friedmar Geissler*. 1973.

V Peter Zieme: *Manichäisch-türkische Texte*. 1975, 90 s., LVI s. faksimile.

Ağırlıklı olarak Berlin’de bulunan Manihaist Uygur fragmanları ele alınmaktadır.

VI Gerhard Schmitt/Thomas Thilo in Zusammenarbeit mit Taijun Inokuchi: *Katalog chinesischer buddhistischer Textfragmente*. Bd. 1. 1975.

VII Georg Kara/Peter Zieme: *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung*. 1976, 112 s., XLIX s. faksimile.

Sa-skya ekolüne yakın, Tantra Budizmine ait Uygurca fragmanlar ele alınmaktadır.

VIII Georg Kara/Peter Zieme: *Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas „Tiefer Weg“ von Sa-skya Paṇḍita und der Mañjuśrīnāmasaṃgīti*. 1977, 148 s., L s. faksimile.

Tantra Budizmine ait iki ayrı metni ele almaktadır.

IX Şinasi Tekin: *Maitrisimit nom bitig. Die uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāṣika-Schule*. 1. Teil: *Transliteration, Übersetzung, Anmerkungen*. 264 s.; 2. Teil: *Analytischer und rückläufiger Index*. 187 s., 1980.

Eski Uygurca Maitrisimit'in transliterasyonlu metni ile çevirisi, açıklamaları ve dizinini içeren iki ciltlik bir çalışmadır.

X Manfred Taube: *Die Tibetica der Berliner Turfansammlung*. 1980.

XI Werner Sundermann: *Mitteliranische manichäische Texte kirchengeschichtlichen Inhalts*. Mit einem Appendix von Nicholas Sims-Williams 1981.

XII Nicholas Sims-Williams: *The Christian Sogdian Manuscript C 2*. 1985.

XIII Peter Zieme: *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren*. 1985, 247 s., LXXXIX s. faksimile.

Budist içerikli Eski Uygurca şiirleri ayrıntısıyla ele alan bir çalışmadır.

XIV Thomas Thilo: *Katalog chinesischer buddhistischer Textfragmente*. Bd.2. 1985.

XV Werner Sundermann: *Ein manichäisch-soghdisches Parabelbuch mit einem Anhang von Friedmar Geissler über Erzählmotive in der Geschichte von den zwei Schlangen*. 1985.

Buraya kadarki kitaplar DDR (ADC) dönemine ait olan yayınlardır.

XVI Dalantai Cerensodnom/Manfred Taube: *Die Mongolica der Berliner Turfansammlung*. 1993. Akademie Verlag.

XVII Werner Sundermann: *Der Sermon vom Licht-Nous. Eine Lehrschrift des östlichen Manichäismus. Edition der parthischen und soghdischen Version*. 1992.

XVI ve XVII. kitaplar DDR sonrası yayınlardır. XVIII ve sonrası kitaplar Brepols Yayınevinin kitapları arasında çıkmıştır.

XVIII Peter Zieme: *Altun Yaruq Sudur. Vorworte und das erste Buch*. 1996, 230 s., LXXXVIII s. faksimile.

Altun Yaruk Sudur'un Berlin'deki fragmanları eşliğinde I. kitabı çok yönlü ele alan bir çalışmadır.

XIX Werner Sundermann: *Der Sermon von der Seele. Eine Lehrschrift des östlichen Manichäismus*. Edition der parthischen und soghdischen Version mit einem Anhang von Peter Zieme. Die türkischen Fragmente des »Sermons von der Seele«. 1997.

XX Peter Zieme: *Vimalakīrtinirdeśasūtra. Edition alttürkischer Übersetzungen nach Handschriftenfragmenten von Berlin und Kyoto*. Mit einem Appendix von Jorinde Ebert: Ein Vimalakīrti-Bildfragment aus Turfan. 2000, 208 s., CIV s. faksimile.

Vimalakīrtinirdeśasūtra'nın Eski Uyurca fragmanlarının toplu yayımını içerir. Uyurca – Çince dizine ilaveten, çok yararlı ve kullanışlı bir de Çince – Uyurca dizin yer alır.

XXI Jens Wilkens: *Die drei Körper des Buddha (trikāya)*. Das dritte Kapitel der uigurischen Fassung des Goldglanz-Sūtras (Altun Yaruk Sudur) eingeleitet, nach den Handschriften aus Berlin und St. Petersburg herausgegeben, übersetzt und kommentiert. 2001, 320 s., X s. faksimile.

Altun Yaruk Sudur'un II. kitaba ait ilk bölümünü (Altun Yaruk Sudur 3. bölüm) ele alan bir çalışmadır. Çalışma üç etöz "üç vücut" konusunu Çince metnin yanı sıra Moğolca versiyonunu da kullanarak ayrıntısıyla ele almaktadır. St. Petersburg'daki bütün metin ile birlikte Berlin'de bulunan Turfan fragmanlarının tamamı da çalışmaya katılmıştır.

XXII Christiane Reck: *Gesegnet sei dieser Tag. Manichäische Festtagshymnen. Edition der mittelpersischen und parthischen Sonntags-, Montags- und Bemahymnen*. 2004.

XXIII Peter Zieme: *Magische Texte des uigurischen Buddhismus*. 2005, 237 s., XCVII s. faksimile.

'Magie' (büyü) ile ilgili görülen fragmanların bir araya getirildiği bir çalışmadır. Varsa, metinlerin Çince versiyonları da çalışma esnasında göz önünde tutulmuştur. Kitap içerisinde, daha evvel R. R. Arat tarafından yayımlanan ünlü Yetikān Sudur da yer alır.

XXIV Desmond Durkin-Meisterernst: *The Hymns to the Living Soul. Middle Persian and Parthian Texts in the Turfan Collection*. 2006.

XXV Jens Wilkens: *Das Buch von der Sündentilgung*. Edition des alttürkisch-buddhistischen Kšanti Kılğuluk Nom Bitig. 2007, Teil 1-2, 607 s., LI s. faksimile.

Daha evvel K. Röhrborn ve I. Warnke tarafından ele alınan metin, J. Wilkens tarafından bütün fragmanları bir araya getirilerek yeniden ele alınmıştır. Birleştirilerek ortaya konan metin 4443 satırdır. İki ciltlik çalışmanın ilk cildi

ana metni ve Almanca çevirisini, ikinci cildi ise sözlük ve fragmanların transliterasyonunu içerir.

XXVI Yukiyo Kasai: *Die uigurischen buddhistischen Kolophone*. 2008, 388 s.

Yazmaların sonunda yer alan kolofonlar kültür tarihi açısından çok önemlidir. Kasai'nin çalışmasında Budist Uygur metinlerinin sonlarında yer alan kolofonlar, okuyuculara ait kayıtlar, kitabı çoğalttıran hayırseverlere ait kayıtlar titizlikle ele alınmış, tarihlendirmeler, şahıs adları dikkatle gösterilmiştir.

XXVII Desmond Durkin-Meisterernst & Enrico Morano: *Mani's Psalms. Middle Persian, Parthian and Sogdian texts in the Turfan Collection*. 2010.

XXVIII Abdurishid Yakup: *Prajñāpāramitā Literature in Old Uygur*. 2011, 319 s., 23 Plate.

Eski Uygurca *Prajñāpāramitā* edebiyatına ait olan, yeniden yayımları da (re-edition) içeren çalışma serinin Uygurca kitapları arasında ilk İngilizce yayındır.

XXIX Yukiyo Kasai: *Der alttürkische Kommentar zum Vimalakīrtinirdeśa-Sūtra*. 2011, 235 s.

Çalışmada “Vimalakīrtinirdeśasūtra'nın Eski Uygurca Yorumu”na ait parçalar ele alınmıştır. Çalışma, Uygurca – Almanca – Çince dizinin yanı sıra bir de Çince – Uygurca dizin içerir.

XXX Werner Sundermann unter Mitarbeit von Desmond Durkin-Meisterernst: *Die Rede der Lebendigen Seele: ein manichäischer Hymnenzyklus in mittelpersischer und soghdischer Sprache*. 2012

XXXI Desmond Durkin-Meisterernst: *Miscellaneous Hymns*. 2014

XXXII Nicholas Sims-Williams: *Biblical and other Christian Sogdian texts from the Turfan Collection*. With contributions by Martin Schwartz and Williams J. Pittard. 2014.

XXXIII Juten Oda: *A Study of the Buddhist Sūtra called Säkiz Yükmäk Yaruq or Säkiz Törlügin Yarumış Yaltrimış in Old Turkic*. 2015, 319 s.

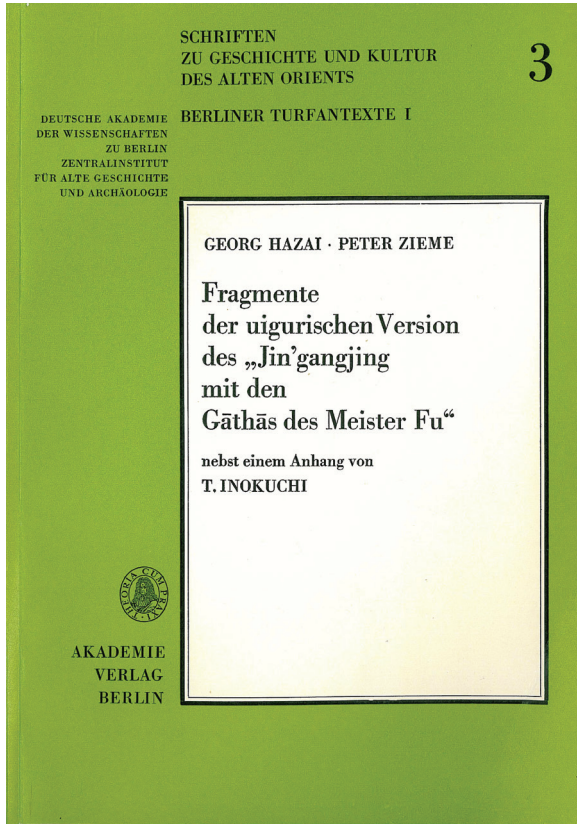
J. Oda'nın uzun yıllar dikkatle hazırladığı Sekiz Yükmek Sūtra 2010 yılında Japonya'da iki cilt halinde, faksimile ile beraber yayımlanmıştı. 2015'teki bu yayın aynı çalışmanın İngilizce versiyonu sayılabilir ancak bu yayında faksimile yer almaz. Çalışmada üç ayrı nüshanın metni her satırı alt alta gelecek şekilde transkripsiyonlu olarak gösterilmiştir.

XXXIV Masahiro Shōgaito, Setsu Fujishiro, Noriko Ohsaki, Mutsumi Sugahara, Abdurishid Yakup: *The Berlin Chinese text U 5335 written in Uig-*

hur script. A reconstruction of the inherited Uighur pronunciation of Chinese. 2015, 205 s.

Uygur yazısıyla yazılmış Çince metinleri ele alan çalışma, konuyla ilgili ilk ayrıntılı inceleme çalışmasıdır.

XXXV Nicholas Sims-Williams: *The Life of Serapion and other Christian Sogdian texts from the manuscripts E25 and E26.* 2015.

Dizinin ilk kitabının kapak resmi.